
Inhoud

Inleiding	3
Voorgeschiedenis van dhr. P.J. van Baarda.....	3
Algemene toelichting op de Flores-expeditie	6
Brieven van Petrus Johannes (Piet) van Baarda	13
Condoleancebrief	55
Bijlagen	56
Bijlage 1 Beschrijving Flores-expeditie in het Koloniaal Verslag van 1891.	
Bijlage 2 Toelichting op de in de brieven vermelde personen en locaties	
Bijlage 3 Gescande foto's en documenten	

Inleiding

Het verhaal van kapitein Petrus Johannes van Baarda, zoals het in zijn brieven is opgeschreven, bevat helaas geen inleiding of slot. Om de inhoud van zijn brieven beter te kunnen begrijpen is het noodzakelijk om zowel de voorgeschiedenis van hemzelf als die van de Flores-expeditie (en de afloop ervan), nader te behandelen. Verderop in de inleiding wordt over deze zaken nadere toelichting gegeven.

De brieven van Van Baarda zijn in deze publicatie chronologisch geordend naar schrijfdatum. Dit is ook de volgorde van de originelen zoals deze door zijn vrouw (Anna Elisabeth Meyjes - van Baarda) na zijn dood waren ingebonden.

Omdat er tijdens de expeditie op Flores maar 2 à 3 keer per maand post kon worden verzonden en ontvangen, ontstonden er vaak lange brieven, waarbij over vele dagen toevoegingen zijn gedaan. De daadwerkelijke verzenddata van de brieven is echter niet altijd duidelijk.

De brieven die Van Baarda's echtgenote tijdens de expeditie (vanuit Batavia) naar hem heeft verzonden, bestaan waarschijnlijk niet meer. Hoewel het waarschijnlijk is dat dhr. Van Baarda deze brieven bewaarde, is het onduidelijk of deze na zijn dood zijn teruggegeven aan zijn vrouw. Omdat zij als weduwe Van Baarda - Meyjes naar Nederland terugkeerde voordat de Flores-expeditie werd beëindigd, is het mogelijk dat zij deze spullen ook nooit terug heeft gekregen.

In de brieven worden een groot aantal personen en plaatsen genoemd. In veel gevallen is niet te herleiden om welke personen het gaat of wat hun connectie met Van Baarda precies was. In bijlage 2 is een overzicht gegeven van de meest relevante personen en locaties en is hiervan een korte beschrijving gegeven. Dit biedt een houvast bij het lezen van de brieven.

Als uitbreiding op de brieven zijn in de bijlagen scans toegevoegd van diverse interessante persoonlijke documenten over kapitein Van Baarda die in de familie bewaard zijn gebleven. Dit omvat o.a. de oorkondes die hij ontvangen heeft voor de periode dat hij in Atjeh gestationeerd was en daar deelnam aan de militaire expedities. Ook de fraai gedecoreerde aankoopbon van zijn kapiteinsuniform is toegevoegd.

Voorgeschiedenis van dhr. P.J. van Baarda

Petrus Johannes (Piet) van Baarda werd op 15 januari 1853 in Den Haag geboren en groeide in Haarlem op, in een gezin met 6 kinderen. Nadat hij op de Hoogere burgerschool (Prinsenhof) een aantal afzonderlijke vakken heeft gevolgd, kiest hij op zijn 15e vrijwillig voor een militaire loopbaan. De verdere beschrijving van zijn militaire carrière is gebaseerd op de militaire stamboeken (2 st.) die in het Nationaal Archief (Den Haag) bewaard worden.

De militaire carrière van P.J. van Baarda begint op 1 september 1868 wanneer hij zich aanmeldt bij het [Instructie Bataljon](#) in Kampen (Overijssel) voor een dienstperiode van 10 jaar. Dit in 1851 opgerichte bataljon leidde jongens in de leeftijd van 16 tot 18 jaar op tot onderofficier. Voor veel jongens die niet de goede vooropleiding hadden genoten (HBS of Gymnasium), en daardoor niet naar de Koninklijke Militaire Academie in Breda konden, was dit een alternatieve route om officier te worden.

Pas in 1877 werd in Kampen de Hoofdcursus opgestart waarmee het mogelijk werd direct een opleiding tot officier te volgen. Van Baarda kon hier dus nog geen gebruik van maken.

Op 7 september 1869 gaat van Baarda vrijwillig over naar het [Koloniaal Werfdepot](#) in Harderwijk. Hier wordt hij op 1 oktober 1869 gepromoveerd tot korporaal en op 1 april 1870 tot sergeant.

Op 24 januari 1872 vertrekt hij vanaf Den Helder met het stoomschip de "Robertus Hendricus" naar Batavia. Na aankomst hier op 1 juli 1872 wordt hij geplaatst bij het 11e Bataljon infanterie en een half jaar later wordt hij toegelaten als elève (leerling) aan de [militaire school in Meester Cornelis](#) te Batavia. Op 16 augustus 1874 wordt hij benoemd tot 2e luitenant en wordt weer hij teruggeplaatst bij het 11e Bataljon infanterie. In deze periode (begin december) wordt Van Baarda uitgezonden naar Atjeh voor participatie in de [Atjeh-oorlog](#).

Op 31 december 1874 wordt hij overgeplaatst naar het [3^e Bataljon](#) te Atjeh, waar hij tot 6 juni 1876 zal blijven. Voor zijn bijdrage aan de krijgsverrichtingen in deze periode krijgt Van Baarda het eereteken voor krijgsverrichtingen gedecoreerd (zie de oorkondes in de bijlagen).

Vanwege het buitengewoon roemrijke aandeel van zijn bataljon in de strijd op Atjehse bodem (voor de periode 1873-1876), wordt op 24 maart 1877 het vaandel met het eereteken van de Militaire Willemsorde gedecoreerd aan het korps.

In 1876 wordt hij overgeplaatst naar het garnizoensbataljon van Celebes, en geplaatst bij het observatiekorps in de Noorderdistricten van Celebes. Hier wordt hij op 26 april 1877 benoemd tot 1^e luitenant.

Op 9 april 1879 wordt hij opnieuw overgeplaatst naar Atjeh bij het 6^e Bataljon en aan het einde van dat jaar nog naar het 12^e Bataljon. Op 28 januari 1882 wordt Van Baarda overgeplaatst bij het garnizoensbataljon van Banka.

In maart 1885 krijgt P.J. van Baarda 2 jaar verlof naar Nederland vanwege zijn 12-jarige, onafgebroken dienstverband in Nederlands-Indië. Hij vertrekt op 16 mei met het stoomschip de Drenthe naar Nederland. Waar hij na aankomst in Nederland verblijft is niet bekend maar in deze periode leert hij zijn toekomstige vrouw kennen. Tijdens de verlofperiode krijgt van Baarda de mogelijkheid om deel te nemen aan de cursus voor algemene krijgskundige studiën aan de 2^e afdeling van de Krijgsschool in Den Haag (aan de Nieuwe Uitleg). Op 1 oktober 1886 begint hij (met intrekking van zijn verlof) aan deze opleiding.

Op 5 augustus 1887 trouwt P.J. van Baarda met Anna Elisabeth Meijjes (geb 24-10-1857) in Apeldoorn en op 18-09-1888 wordt hun eerste dochter Joziena Suzanna Johanna (Non) geboren in Den Haag.

Begin februari 1888 wordt Van Baarda gepromoveerd tot kapitein. In enkele krantenartikelen wordt gesuggereerd dat Van Baarda als beste van zijn jaar is geslaagd voor de opleiding aan de krijgsschool. Mogelijk hangt zijn promotie hiermee samen. Anderzijds was hij op dat moment al 11 jaar 1^e luitenant en was een promotie ook wel te verwachten.

Eind 1888 werd hij opnieuw uitgezonden naar NL-Indië en keert hij samen met zijn vrouw en dochter met het schip de Soena terug naar Batavia. Hier werd hij geplaatst bij het 10^e Bataljon en van 1 juli tot 31 dec 1889 aangesteld bij de divisie veld- en bergartillerie.

In november 1889 werd hij voor een periode van 6 maanden geplaatst bij de generale staf van het Nederland Indisch leger te Batavia. Het was in deze tijd dat de eerste (mislukte) tinexpeditie naar zuid-Flores plaatsvond.

Op 14 november van dat jaar wordt zijn 2^e dochter Anna Elisabeth (Titi) geboren in Batavia.

Op 20 november 1889 kreeg Van Baarda het onderscheidingsteken voor langdurige Nederlandsche dienst als officier toegekend. Deze onderscheiding kregen militairen uitgereikt bij 15 dienstjaren als officier en werd iedere 5 daaropvolgende jaren vernieuwd met het actuele aantal dienstjaren (XV, XX, enz.) In de brieven verwijst Van Baarda waarschijnlijk naar deze onderscheiding/decoratie.

Op 25 maart 1890 verscheen in de Javabode het volgende bericht: *de kapitein der infanterie Van Baarda, thans gedetacheerd bij den Generalen Staf, zal in mei de expeditie naar het eiland Flores aanvoeren.*

Uit de brieven blijkt helaas niet waarom Van Baarda deze expeditie kreeg toegewezen. Van Baarda was destijds net 37 jaar, relatief jong voor een kapitein die onderaan (als soldaat) begonnen was. Het is mogelijk dat men bij de Generale Staf, Van Baarda voldoende kundig achtte en hem deze kans gunde om zichzelf te bewijzen. Van Baarda zelf zag de expeditie aanvankelijk als een carrièrekans, zo blijkt uit het volgende schrijven aan zijn vrouw:

“komaan, wie weet hoe kalm en vredig en dientengevolge vlug de zaak verloopt en bega ik geen groot mispassen, dan kan het niet anders of de tocht moet van goeden invloed zijn op de carrière” (21 april).

Van Baarda vertrok op 19 of 20 april 1890 uit Batavia naar het fort Willem 1 in Ambarawa om zich daar bij de militairen te voegen voor de expeditie naar Flores. Dit moment vormt het startpunt van zijn brieven. Het zou uiteindelijk zijn laatste expeditie worden.

Omtrent zijn overlijden

De laatste brief die Van Baarda naar zijn echtgenote heeft gestuurd, is op 12 oktober 1890 (6 dagen voor zijn dood) in het hoofdkwartier Bo Rewoe geschreven. Hierin geeft hij aan dat hij in de week daarvoor “enige dagen in de lappenmand lag” maar hij meldt niet dat zijn gezondheid zorgelijk is. Blijkbaar was er op dat moment nog geen aanwijzing dat hem iets zou overkomen.

Op 18 oktober 1890 overleed Kapitein van Baarda in het bivak Watoe Loko aan een buikaandoening. Hij werd begraven langs het bergpad tussen de bivakken Do en Watoe Loko. Volgens de kaart in bijlage 3 was dit nabij het graf van de kort daarvoor overleden luitenant Diemont.

Over de precieze oorzaak van het overlijden van Van Baarda bestaat nog enige onduidelijkheid. Mogelijk is dit vanwege de omstandigheden tijdens de expeditie (beperkte medische middelen) ook nooit helemaal opgehelderd. In de toenmalige kranten werd over de oorzaak het volgende medegedeeld:

Javabode 27-10-1890

Gisteren is hier de treurige tijding gekomen, dat kapitein P. J. van Baarda, die als kommandant van de eerste militaire expeditie tot dekking van het tinonderzoek naar Zuid-Flores ging en later onder majoor Collard chef van den staf werd, aan buikziekte is gestorven. Aan die kwaal moet door de troepen nog al geleden worden, voor zoover zij zich in het gebergte bevinden, waar het, gelijk onze correspondent indertijd schreef, gevoelig koud kan zijn.

Kapitein van Baarda was een kundig officier, die in het leger een goede naam had, en wiens dood niet alleen voor zijn gezin en zijn vrienden maar ook voor den lande een groot verlies is

In het naschrift van dhr. Veenendaal staat echter een andere oorzaak vermeldt:

Omtrent het overlijden van P.J. van Baarda in Zuid-Flores, dat door zijn militair stamboek (no 662) wordt bevestigd, schijnt vast te staan, dat hij is omgekomen door het drinken van water uit een door de vijand vergiftigde bron.

Het betreffende stamboek (no 662) is niet geraadpleegd bij het huidige onderzoek (het is onduidelijk waar dit wordt bewaard). In twee andere aangetroffen stamboeken in het Nationaal Archief is helaas geen nadere toelichting omtrent zijn overlijden gegeven.

De echtgenote van Van Baarda ontving op 26 oktober 1890 (twee dagen na haar 33^e verjaardag) het trieste bericht van zijn overlijden. Zij is kort daarop (12 november 1890) met haar beide dochters en haar “stiefzoon” Johannes, naar Nederland vertrokken per schip de *Zuid Holland*.

Algemene toelichting op de Flores-expeditie

De expeditie die in de brieven van kapitein van Baarda beschreven wordt, vond plaats in een periode dat er in Nederland en West-Europa in het algemeen, een grote belangstelling was voor het verkennen van de destijds minder bekende delen van de wereld. Zowel door de Nederlandse overheid als de Nederlands-Indische overheid en door andere organisaties (zoals het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap), werden expedities georganiseerd om dergelijke gebieden binnen en buiten de koloniën in kaart te brengen. Bij dergelijke expedities werd vaak uitgebreid onderzoek gedaan naar de geografie (bevolking, flora en fauna, en het landschap) en vanzelfsprekend werd hierbij ook gekeken naar de aanwezigheid van kostbare grondstoffen in de betreffende gebieden.

De expedities op Flores t.b.v. het tinonderzoek

Het eiland Flores was in de 2^e helft van de 19^e eeuw ook een gebied waar nog maar weinig over bekend was. Halverwege de 19^e eeuw werd echter vastgesteld dat er vanuit het Rokka-gebied op Flores een aanzienlijke hoeveelheid tinnen gebruiksvoorwerpen werd geëxporteerd. Dit wekte de interesse van de Nederlands-Indische overheid en van bedrijven. Het overwegend vulkanische landschap van Flores maakte de aanwezigheid van tinerts weliswaar onwaarschijnlijk maar niet onmogelijk. In de decennia daarna hebben enkele kleinschalige onderzoeken in de regio echter niet kunnen vaststellen of het tin werkelijk van Flores afkomstig was of waar de vindplaatsen van het tinerts waren. De onderzoeken liepen meestal op niets uit omdat de bewoners en gezaghebbers van deze regio doorgaans niet bereid waren om er aan mee te werken of om doorgang te verlenen aan de onderzoekers.

Eén van de complicerende factoren bij het tinonderzoek was dat Nederland formeel gezien in Flores wel oppergezaghebber was maar er in de praktijk nauwelijks vertegenwoordigd was en er geen gezag uitoefende. Flores was in die periode opgedeeld in 3 rijkjes die zich middels traktaten leenroerig hadden gemaakt aan Nederland. Dit waren:

- Het westelijk deel: *Mangeraai* viel onder het directe gezag van de sultan in de regio. Dit gebied onderwierp zich op 9 november 1857 middels een traktaat aan het Nederlands gezag.
- Het oostelijk deel: *Larantoeke* (dat vroeger aan Portugal behoorde), werd in 1851 aan Nederland afgestaan en werd leenroerig krachtens een traktaat met den Radja van 28 Juni 1861.
- Het gebied: *Endeh* (ten westen van Larantoeke), waarvan de hoofden, na voorafgaande tuchtiging wegens gepleegde zeeroof, in 1839 het Nederlandse oppergezag erkennen. De leenroerigheid van dat land werd geregeld bij traktaat van den Radja en de rijksgroten van 16 April 1861.

De Rokka-streek, waarvan men vermoedde dat het tin afkomstig was, lag tussen Mangeraai en Endeh in. Het deel van de Rokka-streek waar de tin-expeditie zich op richtte, bevond zich volgens de kaart in het gebied van de Radjah van Endeh, maar die Radjah oefende feitelijk geen gezag uit over de Rokka's en hun gebied. De Rokka's hadden hierdoor een geheel onafhankelijk bestaan.

De naam Rokka's was een collectieve naam, die door de Nederlanders aan al de bergbewoners gegeven werd in de streek gelegen tussen Endeh en Mangaraai. De Rokka's hadden voorheen nauwelijks contacten met Europeanen gehad en ze waren meestal niet bereid om vreemdelingen in hun streek toe te laten. Zij vormden op Flores ook een aparte etnische groep die zich zowel qua taal als uiterlijk onderscheiden van de kustbewoners. Men vermoedde dat zij de oorspronkelijke bewoners van Flores waren. De samenleving in de Rokka-streek was eenvoudig en gebaseerd op stammengemeenschappen die zich in kampongs (dorpjes) organiseerden en waar de kamponghoofden de dienst uitmaakten. De stammen waren grotendeels zelfvoorzienend en verbouwden hun voedsel in de akkers rondom hun kampongs..

In de periode 1880-1890 werd de Nederlandse interesse naar de oorsprong van het tin groter. In deze tijd zijn diverse pogingen ondernomen om de locatie van de zgn. tinstreek in het Rokka-gebied te vinden. Door uiteenlopende oorzaken zijn ook deze pogingen aanvankelijk weinig succesvol gebleken. Pas aan het einde van het decennium gaf de Nederlands-Indische overheid – naar aanleiding van concessieaanvragen voor tinontginning op Flores - opdracht om op Flores doelgericht onderzoek te laten doen naar de oorsprong van het tin. Dit resulteerde uiteindelijk in een civiele expeditie die eind 1889 plaatsvond.

Civiele expeditie – (december 1889)

De directe aanleiding voor de Flores-expeditie van kapitein Van Baarda was de civiele expeditie die eind 1889 plaatsvond en specifiek tot doel had om de streek te vinden waar het tinerts zich zou bevinden. De Nederlands Indische regering had tot deze expeditie opdracht gegeven na herhaaldelijke verzoeken van enkele partijen (o.a. de firma Mirandolle Voute & Co. te Samarang) die geïnteresseerd waren in tinontginning op Flores. Het verloop van deze expeditie is uitgebreid beschreven in het rapport van de hoofdonderzoeker van de expeditie: dhr. van Schelle (*Javacourant 4 feb. 1890*). Een beknopt overzicht ervan (gebaseerd op het koloniaal verslag 1890) is hieronder weergegeven.

Op 20 september 1889 (resolutie 18) gaf de Gouverneur Generaal dhr. C. Pijnakker Hordijk opdracht om een expert naar de vermoedelijke tinvoorraden onderzoek te laten doen. De mijnbouwingenieur 1^e klasse C.J. van Schelle werd aangesteld als leider van deze expeditie. De expeditie vertrok op 15 november en arriveerde op 30 november te Kupang (op Timor).

De resident van Timor stuurde de magistraat dhr. E.F. Kleian, die relatief goed bekend was het gebied, mee met de expeditie. Op 3 december vertrok de expeditie, bestaande uit ca 40 man, waaronder 23 koelies, 3 boortechnici, tolken en enkele gewapende politieambtenaren, naar Flores. Bij een tussenstop in Endeh ging ook dhr. Brugman (assistent resident) aan boord. Op 10 december ging de expeditie van boord bij het kampong Soei, aan de westzijde van de Ai-mere baai.

Een verkenningstocht werd opgezet in noordoostelijke richting naar het dorpje Foan. Hier kregen ze echter geen hulp aangeboden van de bewoners om hen te begeleiden richting Langga, waarvan er vermoed werd dat de tin-streek was. Op 11 december keerden ze terug in het bivak in Soei.

Op 15 december vertrokken ze nogmaals in noordoostelijke richting. Na ca 10 uur lopen kwamen ze bij het kamp te (Watoe Loko) in de buurt van Ekofeto.

Met enkele bewoners werd aanraking verkregen, enige geschenken werden uitgedeeld en al dadelijk terloops, als toevallig, aldus dhr. Van Schelle, werd over tin gesproken. Men overnachtte er en wilde de volgende ochtend verder trekken, maar langzamerhand verzamelden zich een 120 à 150 tal gewapende Rokkaneezen, die weldra de expeditie met geschreeuw te lijf gingen. De chef en de heer Kleian werden gewond, maar bleven zich verdedigen; de koelies gooiden hunne goederen weg en gingen aan den haal; de elf gewapenden retireerden in goede orde naar het strand na enige Rokkaneezen het gras te hebben doen bijten en de anderen met hunne geweren op een afstand te hebben gehouden. In 4½ uur waren zij weder aan het strand evenals de andere vluchtelingen en nog denzelfden middag geëmbarkeerd, waarna de terugreis naar Koepang werd ondernomen, waar men 19 December aankwam. Een politieoppasser was zoek geraakt; de weggeworpen goederen bleven liggen, de wonden waren niet ernstig en genazen spoedig, en zoo liep het eerste gewapende tin-onderzoek op Flores af.

Ondanks dat de expeditie er niet in was geslaagd om de gezochte tinstreek te bezoeken besloot de Nederlands-Indische overheid in maart 1890 om, vanwege de gunstige verwachtingen van de hoofdgenieur dhr. Van Schelle (blijkens zijn rapport in de *Javacourant* van 4 feb. 1890), het onderzoek te hervatten en een 2^e expeditie te organiseren.

Hierbij zou het technisch gedeelte in dezelfde handen blijven, maar moest er een sterke militaire aanwezigheid zijn om de mijningenieur en zijn personeel te beveiligen. Ook zou de Resident van Timor voor zolang de loop van zaken dit eiste, zich bij de expeditie ophouden tot leiding van het politieke gedeelte. De militaire macht diende tevens tot bestraffing van de schuldigen aan de aanslag op de vorige expeditie. Op de voorgrond stond dus voortzetting van het mijnbouwkundig onderzoek. Bestrafing van de vijandige kampongs kwam daarbij op de 2^e plaats.

Zo begon de expeditie waar kapitein Van Baarda aanvankelijk de militaire leiding over zou krijgen.

De militaire (tin-)expeditie op zuid-Flores (mei – november 1890)

In het Koloniaal Verslag van 1891 (zie [Staten-Genenaal-digitaal](#)) staat een uitgebreide beschrijving van het verloop van de militaire (tin-)expeditie op Flores in 1890. In bijlage 1 is deze beschrijving opgenomen. Een beknopte toelichting van het verloop ervan, met een beschouwing op de belevenissen van Van Baarda is hieronder weergegeven.

Het plan voor de militair geleide tinexpeditie naar Flores was om naar dezelfde plaats terug te keren als waar de eerdere civiele expeditie was begonnen: de Aimere-baai op zuid-Flores. De verwachting was dat het onderzoeksteam onder leiding van ingenieur van Schelle, dit maal met de militaire

bescherming in staat zou zijn om dieper in het Rokka-gebied door te dringen en zo de tinstreek zou kunnen bereiken voor bodemonderzoek. Gelijktijdig hieraan zou met de eerder vijandige kampongs worden onderhandeld over bestraffing van de overval op de voorgaande expeditie.

Vanwege deze twee potentieel conflicterende doelstellingen was men gedwongen heel voorzichtig te werk te gaan. Immers kon de bestraffing van de kampongs leiden tot grotere weerstand onder de bevolking tegen het tinonderzoek.

Dit was één van de belangrijkste redenen dat ook de Resident van Timor aan de expeditie zou deelnemen. De Resident (gouverneur) was feitelijk de hoogste bestuursambtenaar in het gebied en moest een belangrijke diplomatieke rol vervullen in de onderhandelingen met de kamponghoofden van de streek.

Op 15 mei 1890 kwam de expeditie onder leiding van kapitein Van Baarda per stoomschip De [Tambora](#) aan in de Aimere-baai. De troep bestond uit één gemengde compagnie van het 8e bataljon infanterie, 2 [Coehoornmortieren](#) met bediening en het nodige personeel voor de genie, de administratie, de geneeskundigen dienst en de (transport-)trein. In 't geheel 9 officieren en 173 minderen (waaronder 6 en 151 van de infanterie) en tevens 300 dwangarbeiders. Bij elkaar ca 500 man. In aanvulling hierop was nog 50 man reserve naar Makasser (Celebes) gezonden die oproepbaar waren als versterking indien dit nodig bleek. De Resident was samen met 30 Timoreesche hulptroepen, het onderzoekteam met Van Schelle en de civiele gezagvoerder Kleian, enkele dagen daarvoor met het gouvernements-stoomschip de Zwaluw al in de Aimere baai aangekomen vanuit Koepang (Timor).

Allereerst werd een strandbivak ingericht (Wai Mokeh) bij de riviermonding, van waaruit de bevoorrading van de expeditie zou plaatsvinden. Op pagina 11 en 12 is dit bivak op de kaart aangeduid. Ook de andere bivakken die tijdens de expeditie in zuid-Flores opgericht, zijn hierop weergegeven.

De contacten met de kustbewoners waren vriendschappelijk maar zij bleken zo bevreesd voor de Rokka's dat ze niet bereid waren om als tolk of gids voor het binnenland op te treden.

In de dagen en weken daarna werden verkenningen uitgevoerd en trok men geleidelijk aan oostwaarts richting de Sekenge bergrug (hoogte ±1400 m), waarachter men verwachtte de tinstreek te zullen aantreffen. De opmars naar de bergrug was vanwege het terrein echter moeizaam en daarnaast bleek al snel dat de Rokka's zich vijandig gingen opstellen. Een aanval op een transport op 24 mei liep relatief goed af maar zorgde ervoor dat de bewaking van de transporten vergroot moest worden. Dit was de reden dat Van Baarda besloot om de 50 reservetroepen uit Makasser op te roepen. In zijn schrijven van 4 juni zegt van Baarda al dat hij verwacht dat er door de vijandigheden niets van het tinonderzoek terecht zal komen.

Op weg naar de bergrug werden enkele andere rustposten (bivakken) aangelegd in bestaande kampongs die door de Rokka's waren verlaten. De eerste was Wawa (bereikt op 26 mei) en na de aankomst van de reservetroepen uit Makasser werd het kampong Do bereikt (7 juni). Hierna werd de aandacht tijdelijk verlegd naar het beter beveiligen van de bivakken en het verbeteren van de wegen tussen de bivakken. Vanwege de beperkte omvang van de troep en de continu dreiging voor aanvallen van de Rokka's zag commandant Van Baarda zich voor het vervolg van de expeditie genoodzaakt om nog 50 extra troepen en een bergkanon aan te vragen. Op 20 juni werd zijn verzoek met de boot naar Makasser overgebracht.

Op 26 juni kreeg Van Baarda het bericht van de Generale Staf dat hij het bevel van de colonne moest overdragen aan de majoor P.L.A. Collard (dezelfde majoor die hij in Ambarawa had ontmoet), die met de versterkingen van Java zou meekomen. In dit bericht stond tevens dat Van Baarda Chef van den Staf zou worden, een functie waarin hij feitelijk geen enkele rol van betekenis meer voor de expeditie zou hebben. Uit de brieven blijkt dat dit besluit voor Van Baarda totaal onverwacht kwam en dat hij er aanvankelijk kapot van was. Zijn eerste vermoeden was dan ook dat dit een wraakoefening was van enkele lieden bij de Generale Staf.

Ook in de kranten werd hierover geschreven. In de Javabode van 8 september staat dat sommige mensen Van Baarda spottenderwijs verweten dat hij de miniatuur Von Moltke wilde uithangen (verwijzend naar de toenmalige Duitse generaal-veldmaarschalk). De betekenis van deze referentie is niet helemaal duidelijk (wellicht dat hij zich groter wilde voordoen dan hij - als kapitein - feitelijk was). Uit de brieven valt in ieder geval op te maken dat het Van Baarda dwars zat hoe men er in Batavia over dacht.

Op 30 juni droeg Van Baarda het commando over aan de Majoor Collard. Vanwege de korte tijd die tussen zijn aanvraag voor versterkingen, en de commando-overdracht aan Collard zat (slechts 10

dagen), is het waarschijnlijk dat de Generale Staf al veel eerder het besluit voor de commando-overdracht (en de versterkingen) had genomen.

Het officiële bericht in de kranten was dat door het zenden van de versterking, de troep te groot geworden was om aan één kapitein over te laten (te weinig officieren). Bij de overdracht van het commando bestond de totale troepenmacht in 't geheel uit 8(?) officieren en 211 minderen (waaronder 7 en 160 van de infanterie, mede allen van het 8e bataljon). Daarbij waren ingedeeld 20 troepenpaarden en muil dieren voor de bergartillerie, tevens 300 dwangarbeiders.

Uit eerdere verkenningstochten was al gebleken dat de Rokka's bovenop de bergrug Goenoeg Sekenge een langwerpige versterking (>150m) aan het oprichten waren om te voorkomen dat de expeditionaire troepen de daarachter gelegen kampongs Ekofeto en Wolowio konden bereiken. Uit deze verkenningen bleek ook dat deze versterking vanuit een hoger gelegen, verlaten kampong Watoe Loko genaamd, met de overgekomen bergkanonnen kon worden beschoten. Op 7 juli werd deze kampong binnengetrokken en werd de genoemde versterking onder vuur genomen.

Dit had een grote impact op de Rokka's die vrijwel direct met witte vlaggen hun overgave signaleerden. Hierop kwamen enkele Rokka's afdalen om aan te geven dat één van hun leiders bereid was zich over te geven. Na verdere onderhandeling geschiedde dit op 10 juli toen Anggo Molo zich met 12 anderen (die voor de overval eind 1889 verantwoordelijk zouden zijn) op genade of ongenade kwamen overgeven. Dit gezelschap is in foto hiernaast weergegeven (zie bijlage 3 voor een vergroting). Deze foto is gemaakt met het fototoestel van dr. Harte (van de geneeskundige dienst). Helaas is dit ook de enige foto in de collectie.

De troep rukte vervolgens op 14 juli op naar de versterking op de heuvelrug, die verlaten bleek te zijn. Men passeerde de heuvelrug en trok ca 500 m verder op. Hier bevond men zich op het pad naar Wolowio, één van de twee kampongs die gestraft moesten worden. Een met Anggo Molo meegekomen Rokka-hoofd genaamd Podjoe (uit kampong Bo Longa) was bereid om te onderhandelen met de kampong Wolowio om uit te leggen wat de bedoelingen van de troep waren, maar dit bleek tevergeefs. Door de bemiddeling van de Resident gaven de Rokka's in de kampong zich over en vertrokken. De troep trok toen Wolowio binnen en maakte bivak in één van de 5 kleinere onderkampongs genaamd Bo Rewoe.

In de weken daarop bleken onderhandelingen met de Rokka's niets meer op te leveren. Pogingen om het tinonderzoek onder begeleiding van escortes uit te voeren resulteerden in opstandigheid onder de bevolking en bleken te riskant. Daarnaast was gebleken dat het terrein in de directe omgeving geen enkele reden gaf om aan te nemen dat er tin in de bodem zou zitten. Men kwam tot de conclusie dat er zonder verdere troepenuitbreiding geen onderzoek kon plaatsvinden in zuid-Flores.

Vanwege de patstelling waarin de expeditie terecht was gekomen, achtte de Resident het niet meer noodzakelijk er aanwezig te blijven en vertrok op 27 juli terug naar Koepang. Voor de overgebleven expeditieleden begon op dat moment een lange periode van wachten op de beslissing van de overheid over het verdere verloop van de expeditie. Zoals uit de brieven blijkt werd onder de soldaten veel gespeculeerd over het vervolg ervan. In een brief van 28 juli noemt Van Baarda al de mogelijkheid dat er naar noord-Flores zal worden uitgeweken.

Op 6 en 22 augustus werden transporten tussen de bivakken door Rokka's overgevalen waarbij de troep grote verliezen leed. In totaal zijn hierbij 24 doden (waaronder 9 soldaten) en meer dan 50 gewonden gevallen. De Rokka's leden nog grotere grote verliezen. Men vermoedde dat de overvallers grotendeels uit de kampongs Wolowio en Ekofeto afkomstig waren. Naar aanleiding hiervan besloot men om de geplande tuchtiging van het kampong Ekofeto niet langer uit te stellen. Op de 23^e trok de troep vanuit Bo Rewoe op naar een hoogte waar vandaan men het kamp Ekofeto met artillerie onder vuur nam. Hierdoor ontstond een brand die de hele kampong verwoeste. In de periode die hierop volgde werden geen nieuwe acties door de troep ondernomen. Door het uitblijven van nieuwe orders uit Batavia nam de frustratie onder de militairen toe, zoals ook blijkt uit het schrijven van 12 september door Van Baarda: *“Wij zijn nu overmorgen, 2 volle maanden te Bo Rewoe, waarvan zes weken volkomen werkeloos. Hoe dit verantwoordt moet worden, is me onbegrijpelijk; onze schuld is het niet”*.

Pas op 10 september 1890 werd bij Gouvernementeel besluit opdracht gegeven tot voortzetting van het onderzoek naar tinertshoudende gronden op Flores. Hierbij zou een noorder-colonne, bestaande uit 3 compagnieën van het 5^e Bataljon worden uitgezonden om te proberen de tinstreek vanuit noord te bereiken. De mijningenieur Van Schelle met het hem toegevoegd personeel zou de zuidkust verlaten om zich naar de noordkust te begeven. De zuider-colonne diende op de posten blijven omdat men hoopte dat er een verbinding met noorder-colonne zou kunnen ontstaan (een idee dat Van Baarda volkomen onrealistisch vond).

Het duurde echter tot 20 september voordat deze nieuwe orders op zuid-Flores aankwamen. Op 27 september waren vrijwel alle civiele expeditieleden (waaronder Van Schelle, Kleian en gevolg) per boot vertrokken naar noord-Flores. Van Baarda bleef vervolgens op het hoofdkwartier in Bo Rewoe. De achtergebleven militairen op zuid-Flores hadden genoeg van de expeditie, vooral omdat de algemene opinie was dat een langer verblijf niet alleen eentonig maar ook volkomen zinloos was. Uit de brieven blijkt dat Van Baarda en Collard op 3 oktober middels een telegrafisch bericht nog geprobeerd hebben om het opperbevel ervan te overtuigen om de militairen van zuid-Flores naar noord-Flores over te plaatsen maar dit is uiteindelijk niet gebeurd.

Kapitein van Baarda overleed op 18 oktober 1890 aan een hevige buikaandoening. Enkele weken na zijn overlijden begon de moessontijd in het gebied. Door de extreme regenval bleek het onmogelijk om de aangelegde transportroutes tussen de bivakken begaanbaar te houden. Ook werd de bevoorrading van het strandbivak Wai-Mokeh steeds moeilijker (lag bij de riviermonding) en nam het aantal zieken in rap tempo toe. Hierdoor werd besloten om de expeditie op zuid-Flores te beëindigen. Alle troepen werden teruggebracht naar het strandbivak Wai-mokeh. Op 20 november werden ze ingescheept en op 23 november kwamen de militairen en ondersteunende diensten terug in Soerabaja,

De militaire (tin-)expeditie op noord-Flores (september – december 1890)

De op de 26e september op de noordkust aangekomen colonne, die onder bevel stond van de majoor der infanterie W.J.N. Bosboom was samengesteld uit één Europese en twee inlandse compagnieën van het 5e bataljon, een sectie bergartillerie met bediening en het nodige personeel voor de genie. De administratie, den geneeskundigen dienst en de trein, waarbij 500 dwangarbeiders. De gehele troepensterkte bestond uit 21 officieren en 530 minderen (waaronder respectievelijk 15 en 452 van de infanterie), inclusief 21 paarden en muilieren.

Het verloop van de expeditie op noord-Flores is beschreven in het koloniaal verslag van 1891 (zie bijlage 1). Resumerend kan worden vermeldt dat ook deze expeditie niet succesvol was. De moeilijkheden van het terrein, het weer en de weerstand onder de bevolking zorgden dat ook deze expeditie er niet in slaagde om de vermeende tinstreek te bereiken. Daarnaast waren tijdens de expeditie evenmin aanwijzingen gevonden dat er een significante hoeveelheid tinerts op Flores aanwezig was. Op 2 december 1890 werden de laatste strandbivakken op noord-Flores ontruimd en vertrok de colonne terug naar Java. De hele tinexpeditie op Flores was daarmee ten einde gekomen.

In 1914 verscheen een publicatie van [Prof. A. Wichmann](#) getiteld: [On the Tin of the island of Flores](#). In deze publicatie werden alle tot dan toe uitgevoerde tinonderzoeken op Flores geëvalueerd en werd geconcludeerd dat er geen tinerts op Flores aanwezig is. Hieronder zijn nog enkele noemenswaardige conclusies weergegeven:

1. Over de oorsprong van de tinnen voorwerpen die vanuit de Rokkastreek werden geëxporteerd:
“Consequently we come to the conclusion that the metallic objects in the Rokka territory are not originating from the island itself, but that they were imported in former times. Their origin is as unknown as that of the different metallic objects found with the natives of other islands.”
2. Over de aanwezigheid van tinerts in de Rokka-streek op Flores:
“Van Schelle’s postulation that the bottom “to the north of Mount Rokka is very rich in tin-ore (zoals beschreven in zijn publicatie van 4 feb 1890 in de Javacourant), appears to have been not only vain but also very expensive” (verwijzend naar de militaire expeditie van kapitein Van Baarda).

In de onderstaande afbeeldingen zijn de bivakken en transportroute van de expeditie op zuid-Flores weergegeven. De posities zijn herleid op basis van de beschikbare afbeeldingen uit bijlage 3, de in de brieven vermelde hoogteligging en de in het koloniaal verslag (1891) vermelde afstanden tussen de bivakken.

